

Anul XI, nr. 94

August-Septembrie 1982

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Josif Constantin Drăgan

TRACO-DACII IN VIZIUNEA UMANIȘTILOR ȘI ILUMINIȘTILOR ROMÂNI

Symposium Internacional de
TRACOLOGIA

ANTIGUOS PUEBLOS EUROPEOS
MIGRACIONES, INTER-RELACIONES

10-14 de SEPTIEMBRE 1982

FUNDACION EUROPEA DRAGAN

Sala del Symposium Director: Marfina,
Calle Viles Dragani 3 PALMA DE MAYORCA

Ștefan Pascu

Istoricii, lingviștii și etnologii sunt în genere de acord că în procesul etnogenezei trei sunt elementele ce contribuie la sinteza etno-lingvistică și etno-culturală, și anume substratul, superstratul - cei doi factori principali - și adstratul, factor secundar. Etruscii, Italicii, Celții, Iberii, Galii, Daco-Geții reprezintă substratul popoarelor romanice. Romanii constituie superstratul, iar Germanii și Slavii principalul adstrat.

Nu e ușor de stabilit rolul componentelor de bază, substratul și superstratul, din punct de vedere etnic. În schimb se poate cunoaște contribuția lingvistică și culturală a celor două componente de bază. Se știe, de pildă, că elementul latin e precumpănitor în cazul tuturor popoarelor

romanice sau neolatine.

Aceste realități n-au fost recunoscute de toți cercetătorii și în toate timpurile. Opiniile au progresat pe o linie evolutivă, dar adesea sinuoasă, în funcție de concepția dominantă în fiecare epocă.

Apropiindu-ne de Umanism, trebuie să precizăm încă de la început că formele sale de manifestare au fost diferite, în funcție de condițiile concrete de timp și spațiu, căci fenomenele istorice sunt temporale și spațiale. În Occidentul Europei, Umanismul exprima ideologia categoriilor sociale orășenești, mai mult laice. În țările sud-est europene, acolo unde categoriile orășenești erau mai puțin dezvoltate, Umanismul era reprezentat de membrii mai instruiți ai clerului și de oamenii de cultură de la curțile principilor.

Ca și alți umaniști, cei români au susținut în genere romanitatea Românilor, ignorând în parte tradiția geto-dacă, ce se poate adesea remarca în feluritele vestigii - în obiceiuri, tradiții, limbă. De exemplu, umanistul român Nicolaus Olahus, prieten intim al Principelui Renașterii, cum era numit Erasmus din Rotterdam, și mecena al umaniștilor europeni, scria că Dacia se întindea la Nord până la Apus de Tisa. În vremea lui aceste întinse teritorii erau acoperite de Valahia Mare, adică Țara Românească, de Moldova și Transilvania.

Contemporanul său Antonius Veranius se interesa mai mult de originea Românilor, susținând pe drept cuvânt că ei se trag din Daci, locuitorii Daciei, creatori ai unei vaste culturi. Veranius știa desigur și de cel de al doilea părinte al Românilor, de Romani, cărora li se datorează limba, latina populară, și o serie de trăsături etno-culturale.

Mihai Viteazul, unificatorul țărilor române la începutul sec. al XVII-lea, nu era numit de contemporani «Restitutor Daciae»?

Umanismul, curent cu adevărat revoluționar, din punct de vedere cultural, ideologic, științific și politic, a continuat și în sec. al XVII-lea, secolul revoluției științifice, cum l-au caracterizat unii istorici ai științelor. În istoriografia română, secolul al XVIII-lea a constituit o adevărată revoluție. Cei mai mari cronicari aparțin acestui secol sau începutului secolului următor.

Printre marii noștri cronicari ai aceluia secol, Miron Costin e autorul primei opere dedicate în mod expres originii poporului român, «De Neamul Moldovenilor». Susținând romanitatea Românilor, el recunoștea totuși că Dacii locuiseră ținuturile Daciei încă mult timp înainte de era noastră. Miron Costin știa că ei aparțineau mării familii indo-europene și că ajunseseră pe aceste meleaguri slab populate plecând din «Hindia». De asemenea el cunoștea frontierele Daciei, și anume spre Răsărit Nistrul, spre Miazăzi Dunărea și Marea Neagră, spre Apus Pannonia, iar spre Nord Moravia și Podolia. În perioada întinderii sale maxime Dacia ajungea până la Bug, iar la Sud de Dunăre cuprindea cele două Moesii, adică Dobrogea și Illiria. Pe atunci Dacii erau puternici și au impus Imperiului roman plata unui tribut. Miron Costin se referă desigur, în primul caz, la epoca lui Burebista, iar în cel de-al doilea la domnia lui Decebal. Amintind de stăpânirea romană și de procesul de romanizare a Dacilor, cronicarul afirma pe bună dreptate că pe teritoriul Daciei coloniștii romani au trăit împreună cu băștinașii.

Umanismul românesc, cu prelungirile sale în sec. al XVII-lea și la începutul veacului următor, poate fi considerat un Preiluminism. Intr-adevăr, Iluminismul este Umanismul epocii moderne, iar filiația dintre Erasmus din Rotterdam și Voltaire, ca și între Nicolaus Olahus și Dimitrie Cantemir, reprezintă o realitate.

Din punctul de vedere ce ne interesează în ocazia de față, trebuie să amintim de cei doi istorici români de mare erudiție, stolnicul Constantin Cantacuzino și voievodul Dimitrie Cantemir. Cel dintâi, cu studii la Padova, a scris o Istorie a Valahiei, în care se arată că teritoriul etnic românesc era locuit în antichitate de Daci și Geți, oameni neciopliți și închinători la idoli, dar soldați viteji în războaie. Independenți sub conducerea principilor lor, mulți se temeau de ei, căci rareori se întâmplase să piardă un război. În campania plănuită contra lui Caesar, oastea daco-geță sub Burebista număra 200.000 de oameni

Sunt informații interesante, importante și realiste, provenind de la un erudit care cunoștea sursele antice grecești și romane, medievale și umaniste. Realistă și verosimilă, cifra 200.000 se potrivește cu estimăția făcută de Pârvan, care aprecia cam la 3 milioane-3 milioane și jumătate populația dacă, și e confirmată azi de specialiștii în agro-ecologie, care demonstrează că Dacia lui Burebista putea hrăni atâția oameni. Vorbind despre colonizarea romană intensivă și de romanizarea Daciei, stolnicul recunoaște implicit supraviețuirea Dacilor alături de Romani. Un argument logic invocat de el era originea dacă a împăratului Licinius.

(va urma)

DEPOZITUL DE UNELTE DE FIER DE LA LOZNA, JUD. BOTOȘANI

Silvia Teodor

În timpul exploatării zăcămintelor de turbă de pe valea pârâului Bahna din satul Lozna, com. Dersca, jud. Botoșani, s-a descoperit în anul 1975, un depozit de unelte de fier din epoca Latène. El este format din 56 de piese diferite care, după ce au fost cu grijă ambalate, au fost îngropate la 2,50 m adâncime în turbă, unde s-a păstrat relativ bine (1).

După specificul lor, piesele care formează acest depozit, unul din cele mai mari cunoscute până în prezent pe teritoriul geto-dacic, se pot grupa în legătură cu meșteșugurile sau ocupațiile curente din cadrul comunității care le-a folosit. În felul acesta, în funcție de utilitatea lor ele pot fi repartizate în câteva grupe principale:

1. *Unelte agricole.* Din această categorie fac parte 14 seceri, 4 coase cu patru verigi de fixare pe mâner și 2 cosoare. Din punct de vedere tipologic aceste unelte sunt identice cu alte descoperiri din Dacia (2), având analogii și în afara acestui spațiu, în special în mediul celtic (3).

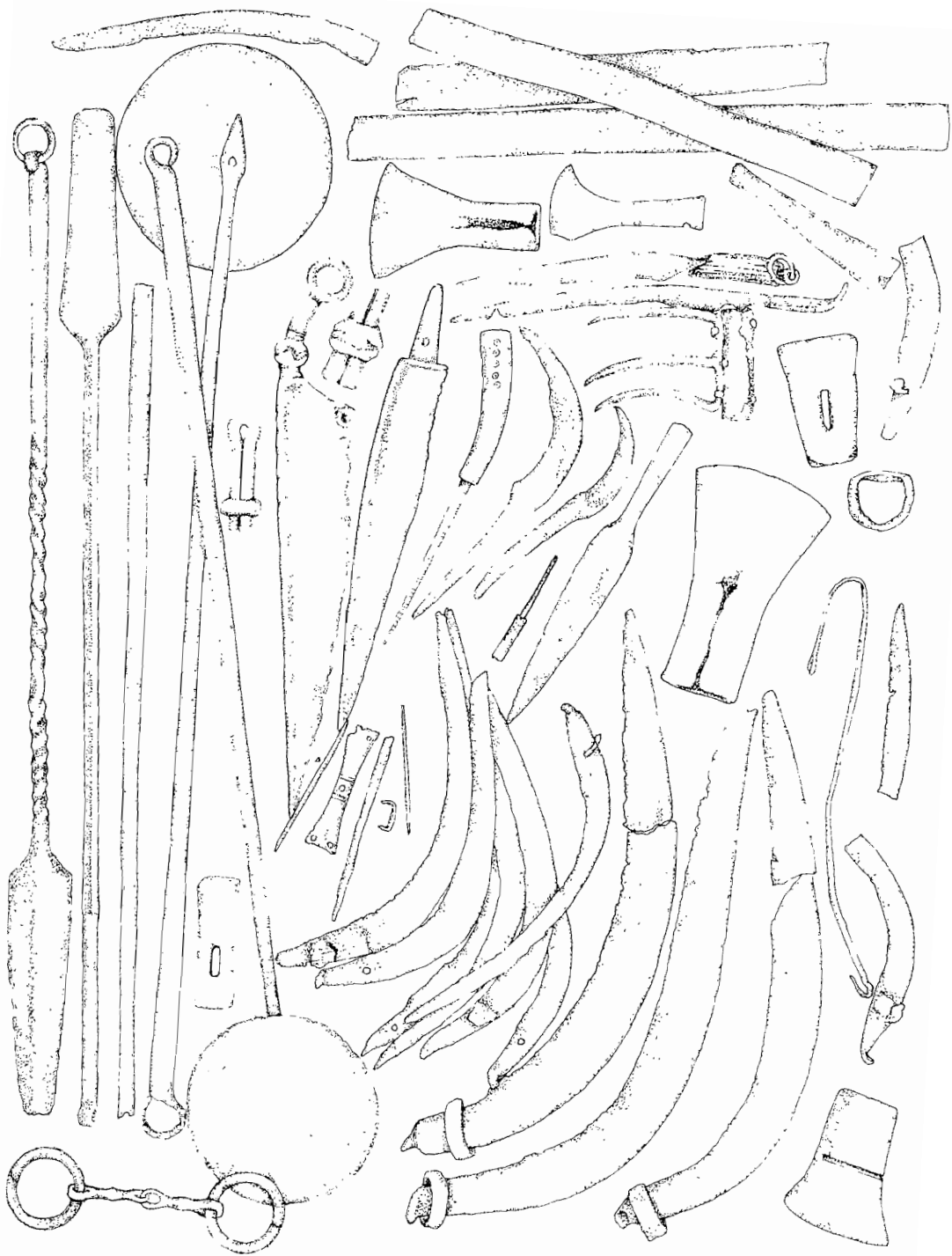
2. *Unelte de fierărie.* Piesele cu acest specific, destul de variate ca nicovale, ciocan, pilă, minghini, vătraie etc., lasă să se presupună și existența unui atelier, aparținând așezării din apropierea turbăriei, a cărei cercetare sistematică se află în curs (4).

3. *Unelte de lemnărie sau dulgherie,* am considerat că sunt cele trei topoare «à douille», deosebite între ele prin forma tăișului și mărime; o daltă cu tub folosită în general la cizelat și modelat diferite obiecte, și eventual un sfredel de formă primitivă.

4. *Unelte de pielărie,* sunt relativ mai puține și constau din împungători de secțiune rotundă sau pătrată, destul de ascuțite și un cuțit de ras piei.

5. *Ustensile casnice,* sunt considerate alte două cuțite de forme diferite, unul prevăzut cu mâner de lemn și verigă de agățat.

6. *Arme, piese de harnașament și altele.* În această categorie sunt grupate: un cuțit de luptă cu lama arcuită, cu sfere și verigă la mâner, caracteristic pentru perioadele mijlocii și târzii ale Latenului, răspândit în regiunile sud-estice ocupate de Celți (5); un pumnal cu lama lată și muchia ușor curbată, cu gardă și mâner fixat în plăsele nituite; un vârf de lance; un

Depozitul de unelte din fier de la Lozna, jud. Botoșani, (circa 1/4).

trident pentru care analogii se găsesc numai în mormintele de luptători de la Karaburna (Jugoslavia (6)); zăbale cu verigi laterale și mai multe fragmente de șine de la roțile de car.

Din punct de vedere cronologic, depozitul de unelte din fier de la Lozna aparține perioadei de sfârșit a secolului al II-lea și începutului secolului I î.e.n., când marea majoritate a uneltelor de acest tip au fost utilizate în așezările dacice de pe teritoriul României, precum și în câteva zone învecinate. Piesele celtice din componența sa, cum sunt cuțitul de luptă cu mânerul terminat cu verigă, tridentul și vârful de lance, contribuie la încadrarea lui în Latène CD din sistemul cronologic european. Dacă îngroparea acestui depozit are caracter ritual sau dacă a fost doar ascuns temporar de către proprietarul lui, este o problemă care mai poate fi discutată. Cert este că depozitarea și îngroparea acestor unelte corespunde cu perioada în care pe teritoriul Moldovei mai existau încă resturi de populație bastarnică, aflată într-un lent proces de asimilare etnică (7). Rolul lor ca și acela al Celților cu care de cele mai multe ori au fost legați, a fost destul de important, pentru o anumită perioadă de timp, în viața economică și politică a regiunii est-carpătice. Caracterul central european al unora din piesele prezentate demonstrează strânsele relații ce existau în această perioadă cu populațiile vecine, mai ales cu Celții, recunoscuți specialiști în prelucrarea metalelor.

Prin diversitatea pieselor care îl compun, acest depozit reprezintă un valoros vestigiu al culturii materiale din epoca Latène de pe teritoriul Moldovei, care alături de alte descoperiri din țară sunt o mărturie a unui înalt grad de dezvoltare a civilizației geto-dacice.

NOTE

1. Silvia Teodor și Paul Șadurschi, *Inventaria Archaeologica*, XI, 1979. Silvia Teodor, *Das Werkzeugdepot von Lozna (kr. Botoșani)*, în *Dacia*, XXIV, 1980, p. 133-150.
2. I. Glodariu, E. Iaroslavski, *Civilizația fierului la Daci*, Cluj, 1979.
3. J. Iacobi, *Manching*, V, 1974.
4. S. Teodor și P. Șadurschi, în *Materiale și cercetări arheologice*, Tulcea, 1980, p.225-238.
5. J. Todorovic, *Kelti u Jugoistocnoj Evropi*, 1968, p. 71, 72.
6. J. Todorovic, *Praistorijska Karaburma*, 1972, M. 172, pl. XXXVII, 9.
7. Radu Vulpe, *NEH*, 1, 1955, p. 103-119; S. Teodor, *SCIV*, 1, 18, 1967, p. 41; M. Babeș, *MemAntiq*, II, 1970, p. 219-228

RISCURILE HIPERCORECTITUDINII

II

ROMANITATEA ROMÂNESCĂ

Ion Coja

În chestiunea colonizării Daciei, care a avut drept urmare constituirea la nordul și sudul Dunării a unui popor romanic, majoritatea istoricilor pornesc de la afirmația lui Eutropius, făcută pe la anul 369, precum că Traian «după cucerirea Daciei, adusese o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane pentru popularea orașelor și cultivarea ogoarelor» (Traianus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtuleret ad agros et urbes colendas). Așadar, Dacia ar fi fost colonizată de o mulțime de oameni foarte eterogenă din punct de vedere etnic, pentru care limba latină va fi fost un fel de lingua franca, instrument de comunicare în relațiile publice între oameni a căror limbă maternă nu era latina. Limba latină s-ar fi păstrat însă în Dacia întrucât a reprezentat singurul mod posibil de a se înțelege între ei pentru acei coloni aduși «ex toto orbe romano» și vorbind limbi diferite.

Chiar dacă în scris aceste afirmații nu au fost făcute atât de răspicat, la ele ajungem în cele din urmă dacă vom prelua *tale quale* textul lui Eutropius. Eu unul le-am și auzit rostite de persoane întru totul respectabile sub raportul probității științifice și al bunei credințe. Față de aceste propuneri ce decurg logic (sau cu această aparență) din afirmațiile lui Eutropius, se pot face următoarele obiecții:

1. Data la care Eutropius își scrie *Breviarium ab urbe condita* e la o distanță de 250 de ani de evenimentele ce au urmat imediat războaielor dacice. Complexitatea unui fenomen de felul colonizării unei provincii atât de întinse ca Dacia nu putea fi epuizată în câteva cuvinte care mai degrabă reprezintă modul, plauzibil pentru Eutropius, în care acesta și-a imaginat colonizarea Daciei. Cea mai probabil exactă informație cuprinsă în spusele lui Eutropius este cea referitoare la numărul mare de coloniști romani, acesta, numărul mare, fiind ceva ușor de constatat, de observat. În vreme ce proveniența lor, de unde veneau fiecare, cu greu putea cineva să o știe chiar contemporan fiind cu colonizarea Daciei, participant la aceasta, ceea ce nici măcar nu este cazul lui Eutropius. Incercând să ne imaginăm prin ce mijloace putea să ajungă cineva, însuși Eutropius în primul rând, la concluzia că acești coloniști proveneau «ex toto orbe romano», imediat ne dăm seama că asemenea mijloace nu se aflau la îndemâna nimănui, totul - adică afirmația lui Eutropius - putându-se justifica numai ca situație închipuită astfel de Eutropius spre a-și explica tocmai ceea ce se putea ușor constata: numărul mare de coloniști, intensitatea colonizării și, implicit, a romanizării.

2. Complexitatea unei colonizări care duce în cele din urmă la nașterea unui popor și a unei limbi noi, amândouă unitare și cu o individualitate bine definită, reclamă convergența mai multor elemente, a căror realitate va rezulta din capacitatea lor de a explica faptul major și incontestabil al nașterii în Dacia a poporului român, a limbii române.

3. Considerăm că prin colonizarea Daciei Romanii au urmărit nu atât rezolvarea unei probleme demografice a Daciei - rămasă fără bărbați (viris exhausta), cum credea cu evidentă naivitate același Eutropius - ci a unei probleme demografice care va fi preocupat Roma: excedentul demografic din Italia, din Italia de sud cu precădere, probabil. Dacă colonizarea Daciei a fost efectuată cu intenție de către Romani, dacă a existat o politică propriu-zisă de colonizare a Daciei, precum se pare, această politică nu putea să urmărească decât rezolvarea unei probleme stringente *pentru Romani*. Sudul Italiei a făcut necesare adevărate exoduri de populație și în timpurile moderne, nu vedem de ce nu ar fi fost aceeași situație și în al doilea secol al erei noastre. O dovadă insuficient interpretată de istoricii limbii române, mulțimea dezvoltărilor paralele din română și dialectele italiene din sud, evoluția deci în multe puncte identică a latinei vorbite în Dacia și sudul Italiei ce altă explicație poate avea decât o bază etnică identică? N.B. Asupra acestor dezvoltări lingvistice paralele există o unanimitate de păreri printre romaniști.

4. Că a existat o politică de colonizare a Daciei, urmărită cu perseverență la Roma, s-ar putea deduce din reclama care se făcea acestei provincii la Roma. La un secol după tristul exil al lui Ovidiu, care, alături de altele, făcuse din Dacia un nume de groază pentru Romani, autoritățile vor lansa monede cu reclama «Dacia felix» tocmai pentru a trage spre aceste locuri o parte din populația mai mult sau mai puțin lipsită de o situație materială sigură la Roma și în regiunile apropiate, italiene. Căci, în ultimă instanță, interesele imperiului reflectau interesele metropolei. Și dacă cucerirea și colonizarea Daciei rezolva vreo problemă, aceasta era în primul rând o problemă a celor din Roma, din Latium, din Italia. Colonizarea noii provincii cu oameni aduși «ex toto orbe romano» este mai puțin logică. Aceasta va fi fost principiul, dar în măsura în care, ca fapt istoric major, cucerirea și, mai ales, colonizarea Daciei poate fi considerată o necesitate pentru Roma, această necesitate nu-i poate viza decât pe locuitorii Romei și din regiunile apropiate.

5. Analiza atentă a structurii limbii române ne pune dinaintea unor fapte ce nu pot fi explicate prin presupunerea că în Dacia s-au adus coloniști din toate provinciile imperiului, a căror limbă maternă, firește, nu va fi fost latina, aceasta reprezentând numai limba relațiilor sociale, în cadrul administrației, și care s-ar fi impus tocmai pentru că era singura modalitate de comunicare în interiorul unei comunități eterogene din punct de vedere etnic și lingvistic. Iată câteva din aceste fapte:

a. Cei care au colonizat Dacia au lăsat moștenire în limba română un număr mare de *cuvinte foarte rare* în limba latină, a căror cunoaștere de către

coloni veniți *ex toto orbe romano* nu este nicicum plauzibilă: nume de plante rare, de animale, de obiecte tehnice legate îndeosebi de păstorit și agricultură, multe din acestea alcătuind o listă respectabilă de cuvinte latinești păstrate numai în românește. Alături de cuvintele rare, cu frecvență foarte mică, au valoare probatorie și cuvintele din limbajul copiilor, care, de asemenea, e greu de crezut că ar putea fi păstrate într-o limbă a conversației în realitățile sociale extrafamiliale. De asemenea, păstrarea unor cuvinte latinești neatestatate în texte (semn al rarității lor mai ales) este o dovadă în sprijinul caracterului de limbă maternă al latinei din care provin limbile romanice.

(Invocarea ca argument a cuvintelor rar folosite prezintă un interes metodologic aparte: până acum lingvistica a luat în considerație îndeosebi cuvintele des folosite, cele din fondul principal lexical, singurele capabile să dea seamă asupra statutului genealogic al unei limbi: romanică, slavă, germanică ș.a.m.d. Dinaintea unei probleme ce, după știința noastră, nu s-a pus până acum într-un chip net, transparent - în ce măsură limba latină era limba maternă a coloniștilor romani veniți în provinciile imperiului unde s-au născut limbi romanice? - valoarea probatorie mult mai mare o au cuvintele rar folosite, care dacă au fost păstrate aceasta înseamnă că avem de-a face cu o proporție relativ mare a celor ce vorbeau latina ca limbă maternă. Asemenea cuvinte sunt greu de imaginat în vocabularul curent al unei limbi latine cu statut de lingua franca.)

Să mai adăugăm că o parte din cuvintele latinești păstrate în română ajunseseră, în momentul colonizării, cuvinte învechite, arhaice, ceea ce iarăși le exclude din vocabularul strict funcțional al unei latine imperiale, la îndemâna cetățenilor «*ex toto orbe romano*».

b. Identificarea unor elemente explicabile numai prin apelul la alte idiomuri: oscă și umbriană, de pildă. Supraviețuirea acestor elemente dovedește că prin colonizarea Daciei s-a urmărit rezolvarea unor probleme cu care se confrunta metropola imperiului, Latium-ul și regiunile învecinate. Ultima istorie a limbii române, cea a lui G. Ivănescu, de nenumărate ori aduce în discuție contribuția oscă și umbriană (idiomuri italice înrudite cu latina) la configurația latinei vorbite în Dacia. Numai (sau în primul rând) latina vorbită în zonele de contact cu osca și umbriana, adică numai latina din Latium și din Italia putea să prezinte atâtea particularități osco-umbriene. Dacă le regăsim și în română asta dovedește că printre coloniștii romani veniți în Dacia *ex tot orbe romano* majoritatea lor erau din Italia.

c. Numărul mare de elemente cu flexiune neregulată - substantive, pronume și verbe - care s-au păstrat din latină în română. Este bine de știut că în procesul achiziției unei limbi noi de către un individ sau, mai ales, de către o populație numeroasă, se produce un fenomen de regularizare masivă a paradigmelor aberante. Aceste paradigme care se abat de la modelul flexionar curent se păstrează bine numai în limba maternă, numai de către cei pentru care limba respectivă este limbă maternă. Această regularizare involuntară poate fi împiedicată numai de factori extralingvistici a căror funcționare are drept scop tocmai asigurarea stabilității lingvistice: școala, literatura etc. Or, precum se știe, influența acestor factori a fost nulă în Dacia, ceea ce, adăugat informației date de Eutropius, ar fi trebuit să aibă

drept rezultat în limba română o regularizare a paradigmelor mult mai mare decât în celelalte limbi romanice. Lucrurile sunt însă departe de a sta în acest fel. Limba română păstrează foarte bine paradigmele neregulate, formele supletive etc., adică tocmai acele elemente care se pierd primele atunci când o limbă încetează de a mai fi limbă maternă, așa cum presupun unii că ar fi fost statutul limbii latine în Dacia.

Putem chiar postula că măsura în care într-o limbă romanică s-au păstrat paradigmele neregulate este exact măsura în care provincia respectivă a fost colonizată cu elemente umane a căror limbă maternă era latina. Din acest punct de vedere limba română atestă colonizarea Daciei cu un număr mare de vorbitori perfecți ai limbii latine, oameni pentru care limba latină era nu numai limba de comunicare în relațiile oficiale, sociale etc., ci și limba conversației familiale.

Comparativ cu celelalte limbi romanice româna a fost deseori considerată mai conservatoare, apreciere care în fapt recunoaște păstrarea unor trăsături la care celelalte limbi romanice au renunțat, fapt interpretat ca reducere sau simplificare a flexiunii. Dar acestui fenomen - reducerea flexiunii - îi putem da o explicație rezultată din constatarea că tendința de reducere a flexiunii caracterizează comunitățile umane în faza de trecere la un alt sistem lingvistic, faza de adoptare a unei limbi noi. Cu alte cuvinte, și conform celor postulate mai sus, studiul conservării în limbile romanice a formelor flexionare latinești aberante ne-ar putea da o imagine asupra numărului și proporției celor care în provinciile imperiului roman au vorbit fără încetare, din tată în fiu, limba latină, asigurând caracterul romanic, neolatin al idiomurilor noi.

Firește, este destul de greu de precizat care limbă romanică este mai conservatoare, fiecare dintre ele împletind aceste caractere cu cele inovatoare. Problema ar fi să putem stabili o unitate de măsură pe care s-o aplicăm în chip ostentativ. E greu de presupus că se va găsi cineva care să mulțumească pe toată lumea propunând o asemenea «unitate de măsură a conservării formelor flexionare latinești în limbile romanice». De altfel, ceea ce s-ar putea obține astfel - un soi de clasament al limbilor romanice în funcție de conservatorismul lor - nu este lucrul cel mai important, chiar închipuindu-ne că am avea mijloacele să-l obținem. Rezultatul cel mai important la care ajungem este că nici una dintre limbile romanice nu se arată a avea ca punct de plecare o limbă vorbită ca lingua franca a unor amestecuri etno-lingvistice, care să fi apelat la limba latină ca la o limbă internațională, singura în care se puteau înțelege. Dimpotrivă, structura fiecărei limbi romanice dovedește, cu probe specifice sau general romanice, că în provincia respectivă numărul celor ce vorbeau latinește pentru că aceasta le era limba maternă, singura pe care o stăpâneau perfect, a fost destul de mare pentru a asigura conservarea, atât a principalelor trăsături ale limbii latine, cât și a o sumedenie de detalii.

Acolo unde datele istorice propriu-zise ne permit să ne imaginăm funcționarea latinei ca limbă francă, limbă a imperiului, impusă unor populații etnic și lingvistic eterogene, preponderent nelatine, în acele locuri latine a și dispărut foarte repede.

Intorcându-ne la limba română, să mai adăugăm că, în condițiile imaginate de Eutropius și de cei grăbiți să gloseze pe marginea textului său, ar fi de asemenea greu de explicat supraviețuirea unui idiom romanic la nordul Dunării, cunoscute fiind vicisitudinile pe care limba română a avut puterea să le surmonteze. Această putere i-a venit în primul rând din conștiința vorbitorilor ei că păstrează astfel limba părinților lor și a părinților părinților lor, prilejuindu-i astfel, în secolul 15, lui Antonio Bonfini să omagieze pe acei Valahi care «se încrâncenează într-atâta încât par că se luptă nu atât pentru supraviețuirea lor, cât mai ales pentru a-și apăra astfel puritatea limbii».

Firește, cele de mai sus necesită, încercând să și provoace, o discuție mult lărgită, ca problematică și participare, luându-se în considerație toate punctele de vedere posibile asupra chestiunii romanității noastre. O asemenea discuție s-ar impune mai ales că în ultimii ani interesul pentru obârșia neamului românesc, sentimentali cum suntem și obișnuiți a ține parte celui învins de soartă și istorie, s-a centrat îndeosebi asupra celor spre care ne trage mai mult bătaia inimii: Dacii și Geții, Burebista și Decebal. Acest interes, degenerat la unii în tracomanie oarbă și ridicolă, minimalizat și ironizat ciocoiește de alții, și constituind însă o datorie firească a istoriografiei românești, ca și a conștiinței noastre, publice și particulare, nu justifică în nici un fel neglijarea, fie și ca lucru de la sine înțeles și acceptat, a componentei romane, latine din plămada etnică împlinită prin nașterea poporului român. Vorbind despre romanizarea Daciei, despre romanizarea noastră deci, vorbim despre ceea ce ne definește în gradul cel mai înalt. Această romanitate este consecința colonizării Daciei cu cetățeni romani și a voinței, a dorinței autohtonilor daci și geți de a deveni și ei *cives romani*, titlu mult râvnit în antichitate și pe care Dacii l-au onorat păstrându-și-l până azi, dându-i astfel nemurirea în care credeau atât de neclintit.

În această discuție, aducând un unghi de vedere, după știința mea, nou, am încercat să aflu criteriile lingvistice care ne pot ajuta să stabilim statutul etnic al coloniștilor veniți în Dacia *ex toto orbe romano*. Școala Ardeleană crezuse în latinitatea acestora, teză pe care istoriografia românească modernă științifică nu și-a însușit-o, găsind argumente în primul rând în amintitul text din Eutropius, ca și-n unele monumente epigrafice puse la dispoziție de arheologie. Decât toate, argumentul lingvistic, când poate fi folosit, mi se pare a fi cel mai concludent, așa cum însăși romanitatea și continuitatea noastră au un singur argument de neclintit și mult prea suficient: graiul în care vorbim. Fără acest argument, toate celelalte și-ar pierde orice valoare. Analiza acestuia, din perspectiva propusă, ne pare a duce la o singură concluzie: coloniștii veniți în Dacia a căror limbă maternă era latina se aflau în mare număr și în preponderență față de cei veniți propriu-zis *ex toto orbe romano*. Discuția pe care o propunem așadar privește mijloacele de care dispunem azi pentru a stabili apartenența etnică a celor ce au fost în Dacia purtătorii latinității, subiect interesant numai în măsura în care poate fi abordat cu argumente clare, nu spre a spori taina și misterul nașterii noastre, ci spre a o lumina, restituind-o conștiinței noastre naționale în datele ei cele sigure, adevărate.

NEDEILE ROMÂNEȘTI: OBICEIURI TRACO-DACE

Vasile Cărăbiș

(urmare)

Nedeia pastorală de pe munți

După G. Vâlsan nedeile de pe munți sunt «adunări păstorești în zile de sărbătoare». Aceste «adunări» în munții Apuseni, unde se făcea mult comerț, se numesc *târguri*, iar în restul Carpaților se numesc *nedei*. Nedeile carpatice se practicau pe mai toată cununa munților. Cele mai multe au fost în Carpații Meridionali, apoi în nord în ținutul Dornelor, în munții Apuseni și în munții Banatului, adică tocmai în munții cu platforme sau plaiuri netezite pe care se face păstorie dezvoltată. (G. Vâlsan, *Pământul românesc și frumusețile lui*, p. 69). În munți aceste nedei se țin numai în timpul verii, perioada pășunatului.

În prima jumătate a zilei, sătenii veniți din alte părți sunt preocupați mai mult de târg, iar după amiază cu distracția și petrecerile mai puțin, pentru că încep treptat să se retragă spre casele lor, rămânând numai păstorii. Se poate afirma că dealul a urcat nedeia la munte cu obiceiurile ei, și nu invers. Așezarea

statornică a populației e la poalele muntelui și nu în vârful său. Vârful muntelui, în orice împrejurare, e alimentat de poalele sale. Ciobanii de pe munți, în ziua nedeilor de jos, din satele lor, nu puteau coborî din cauza turmelor de oi. Fiind mulți, cu o foarte bună organizare de stână, au început să-și serbeze și ei nedeile lor și acestea, bineînțeles, numai vara, în sezonul pășunatului și anume la 24 iunie (Sânziene), 29 iunie (Sf. Petru), 20 iulie (Sf. Ilie), 15 august (Sf. Maria). În felul acesta, păstorii au dat naștere la nedeile de pe munți, care au luat un caracter pastoral. Aceste sărbători ale munților pot fi considerate drept una din cele mai importante probleme de geografie umană a Carpaților. În jurul lor s-au ridicat târgurile ca o necesitate economică, venind lume atât de multă la o mie și două mii de metri înălțime. Treptat, alături de oile și produsele lactate ale ciobanilor se aduc mărfuri specifice și necesare localnicilor. Așadar, în zona muntoasă târgul devine condiția esențială în menținerea nedeilor.

Nedeia-târg și târgul-nedeie

Am relevat că, în general, nedeile au provenit din anumite serbări în legătură cu cultul vegetației și al roadelor ei, al animalelor și mai cu seamă al podgoriilor care se găsesc în special în regiunea deluroasă și în apropierea ei. Sunt o moștenire străveche cu un specific al lor. Cu timpul, începând din secolul al XVIII-lea, prin pătrunderea capitalismului, prin dezvoltarea industriei și a căilor de comunicație, care au dus la scurtarea distanțelor și timpului, ușurând transporturile și aprovizionările, târgurile au început să dispară și odată cu ele, sau mai târziu, și nedeile (Ion Conea, *Vechile târguri-nedei de pe culmile Carpaților*). Sunt cazuri unde au dispărut numai nedeile și s-au menținut târgurile, predominând interesul economic. La unele nedei de pe munți, cum sunt în munții Rodnei, unde veneau maramureșenii și moldovenii cu carele, se făcea schimb de mărfuri între locuitorii diferitelor provincii. (Tiberiu Moraru, *Viața pastorală în munții Rodnei*, 1937, p. 11). Nedeile de aici au, așadar, un pronunțat caracter economic. Caracterul economic al unei nedei e determinat și de mediul geografic favorabil cât și de împrejurările locale, de mijloacele și relațiile de producție. În cea mai mare parte la nedeile de pe munți se făcea comerț cu animale, oi, vite, iar unele nedei din munții Rodnei erau vestite prin astfel de târguri (*Ibid.*). Când n-au mai avut condițiile favorabile de menținere au dispărut. S-au menținut, deci, numai pe durata unei perioade istorice. Sunt târguri sau bâlciuri vechi care se confundă cu sârbătoarea hramului bisericii din

localitatea respectivă. Se deduce că la început au fost nedei care au dispărut și s-au menținut bâlciurile, biruind economicul asupra nedeii, forța spirituală. Sunt și bâlciuri sau târguri create aparte, independente, la care venea lumea «ca la nedeie», și cu timpul aceste târguri au devenit în conștiința poporului «nedei» fără să aibă vreo legătură cu biserica. Au fost și târguri fixate în zilele nedeilor, care au avut o durată foarte scurtă. Așa a fost, de pildă, târgul de la Brădiceni (Gorj) de la 8 septembrie (Sf. Maria Mică). Acest târg, ca și atâtea altele, a dispărut, rămânând numai nedeia, care se păstrează și astăzi.

Lângă târgurile periodice cât și la bâlciurile anuale, s-au format hore și petreceri «ca la nedeie». În vechime, când biserica își exercita autoritatea asupra tuturor manifestărilor lumești, e posibil ca și la aceste târguri să fi fost anumite slujbe și rituri religioase. A fost o vreme când nimic nu se făcea fără concursul bisericesc.

Nedeile cu târguri sau târgurile cu nedei au un caracter social și practic limesc.

În Oltenia de nord, cât și în alte părți unde se păstrează nedeile, rezistența lor nu constă însă în târgul de pe lângă ele, ci în forța spirituală, bazată pe o puternică și veche tradiție neîntreruptă. Nedeile au fost cel mai larg prilej de cunoștințe pentru tineret, netezind calea spre prietenii și căsătorii.

Un caz cu totul aparte îl constituie nedeia de pe muntele Găina, unde se contractau și căsătorii - chiar în aceeași zi - și e posibil să fi căpătat numele de *Târgul de Fete* tocmai datorită acestui fapt. Căpătând un astfel de nume, obiceiul, bazat acum pe o tradiție, s-a perpetuat.

Despre originea târgului-nedeie de pe muntele Găina, unii autori sunt de părere că ar continua un cult păgân. Văd în această sărbătoare o închinare a cultului naturii libere, fiind o sărbătoare a panteismului (Fl.

B. Florescu, *Târgul de pe muntele Găina*, 1947, p. 2). Din moment ce acest târg-nedeie se desfășoară în timp de vară (20 iulie), înclinăm să credem că e tot din fondul milenar al Dacilor, ținut în cinstea unei zeități ocrotitoare a turmelor de oi, a vitelor și vegetației, cum erau Faunus și Sylvanus la Romani. Oricum, prin specificul și caracterul său unic, deosebit de celelate nedei târgul-nedeie de pe muntele Găina a devenit produsul unor condiții sociale aparte; e posibil ca în trecut să fi luat parte și păstori, care astăzi nu mai există în această parte a munților (*Ibid.* p.6).

Asemănător cu târgul-nedeie de pe Găina, este târgul-nedeie din *Halmagiu*, numit și «Târgul de sărutat» sau «Târgul nevestelor» unde se contractau o mulțime de căsătorii. Acesta era de fapt bălciul *Sân-Toaderului*, patronat de el. (Teofil Frâncu și George Candrea, *Românii din munții Apuseni*, București, p.54).

Obiceiurile de la târgul-nedeie din Halmagiu, asemănătoare în parte cu cele din ziua *Dragobetelui* (24 februarie) sunt transmise din timpuri păgâne, legate de cultul fecundității și vegetației, odată cu ivirea primăverii. Unele târguri-nedei, ținute la 24 și 29 iunie, în jurul solstițiului de vară, pot să fie în legătură cu cultul soarelui. Obiceiul de pe muntele Găina ca oamenii să nu se urce pe platoul unde se ține târgul de cât după asfințitul Soarelui, e un argument în favoarea acestei ipoteze. (Vasile Cărăbiș, *Nedeile*, Craiova,

1966, p. 36). Din cele prezentate despre nedeile de pe aria tragică, se poate deduce că lumea veche, până la creștinism, avea o mulțime de sărbători și serbări populare legate sau nu de diferiți zei.

În concluzie, nedeile sunt o largă manifestare populară de destindere și delectare sufletească, în mijlocul naturii vesele, încadrate în datinile și obiceiurile poporului nostru. Unele sunt independente de biserică, altele au caracter economic și pe alocuri aspect bisericesc. Biserica s-a suprapus unui obicei popular ante-creștin. Nedeile în cea mai mare parte au fost generatoare de târguri și nu târgurile de nedei. Nedeile au dispărut treptat din atâtea regiuni ale țării, din cauza diversilor factori sociali și economici. S-au menținut numai în Oltenia subcarpatică și mai puțin dincolo de Carpați în Hunedoara, în munții Apuseni și în Banat, unde au avut o puternică și străveche tradiție.

Se poate afirma că nedeile prezintă o deosebită importanță în istoria și cultura românească. Prin frecvența lor au constituit un mijloc pentru păstrarea portului și jocului național. Totodată au constituit și constituie încă un mijloc de unificare a limbii, de menținere și întărire a sentimentului național, cât și de răspândire a artei și culturii populare. Să nu se uite că la anumite nedei de pe munți și de sub munți participă Români de pe ambele versante ale Carpaților.

Privite în ansamblu, prin originea lor complexă, aceste străvechi serbări populare prezintă un important trecut istoric cu caractere și aspecte diferite, alcătuind un vast teren de cercetare pentru istorie, geografie, etnografie și folclor.

IDENTITATE

*Acest poem se închină marelui prieten
al Traco-Dacilor, deci și al meu, distinsului
profesor doctor Josif Constantin Drăgan*

Ne afirmăm obârșia cu fală,
Sub bolta ei cresc brazi din veșnicie
Cu rădăcini adânc înfipite-n glie
Și fruntea străjuind pe verticală.
Iubirea de pământ și libertate
Din începuturi le-am doinit pe strune,
Păstrându-le prin dese furtune
Emblema unui crez, identitate.

De datorăm cuvintelor romane
Drum luminat spre alte constelații,
Din lutul dac s-au zămislit bărbații
Nestinselor arcade în consoane.
A fost eroul Decebal prezent,
In vuietul de codru și în ape,
Statornicia ne-a rămas aproape
Și-n vremuri de urcuș și-n rezistență.

Pe unde-au viețuit atâta vreme
Străbunii, au pășit contemporanii;
Nu s-au prescris întru uitare anii,
Se-aude-n munte Decebal cum geme.
I-au dărâmat cetățile de piatră
Și-au răscolit cu fier cenușa arsă -
Din fiecare pajiște întoarsă
A răsărit Romaniță-n vatră.

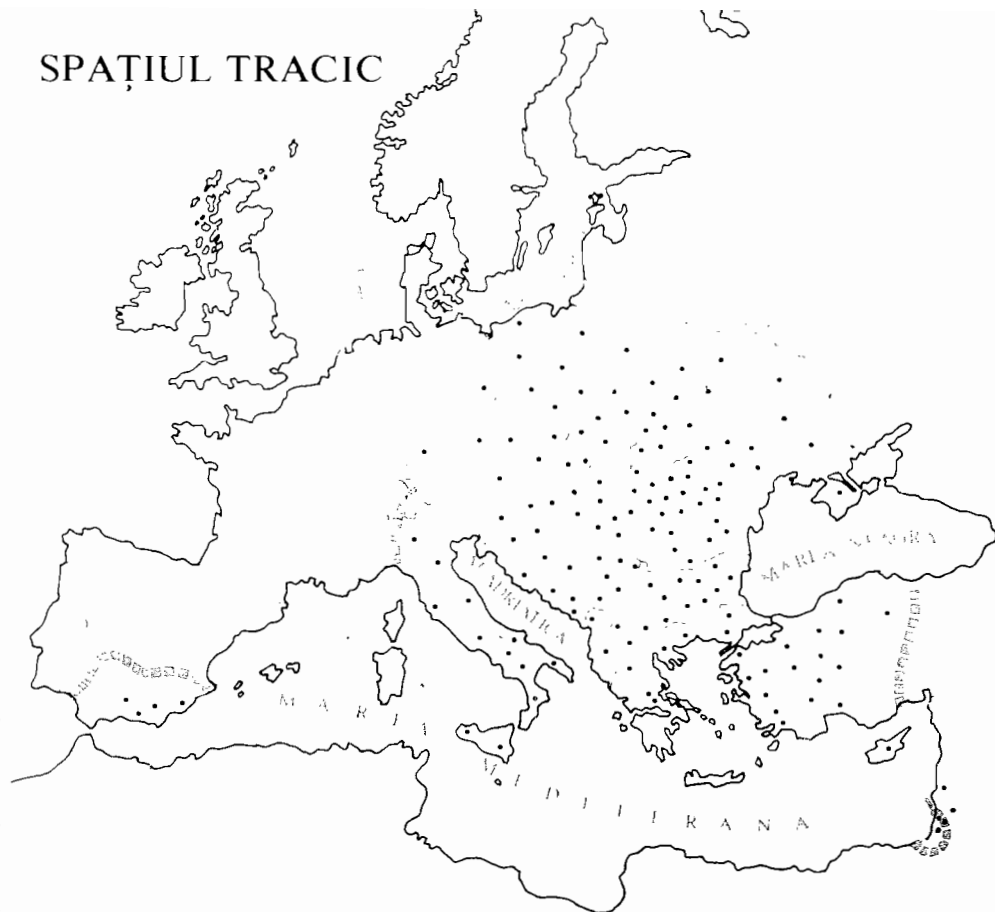
Columna lui Traian e mărturie
Că în Carpați și stâncile sunt treze,
Că oștile lui Decebal, viteze,
N-au acceptat stigmatul de robie.
Târziu, când s-a încins euforia
Din aurul încrâncenatei Dacii,
In vin și dans se amăgeau buimacii,
Iar Impăratul își sorbea trufia.

Sub cernere de timp, neînhumate,
Și capul dârz și brațul drept de rege
Le-au străjuit soldații fără lege,
Pe Scările Gemonei aruncate.
A Tibrului șuvoi curgând în valuri,
A preluat preasfintele trofee,
Ducându-le spre mare, în maree,
Depart de-ale Romei roase valuri.

....Și valuri mari de-au tot purtat-nainte
Spre Portul Euxin, să se-mpreune
Cu limpezimea pietrelor străbune,
In arderea nisipului fierbinte...
Ne afirmăm obârșia cu fală,
Sub bolta ei cresc brazi din veșnicie
Cu rădăcini adânc înfipite-n glie
Și fruntea străjuind pe verticală.

Aurel D. Câmpeanu

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor (Herodot)

<i>St. Pașcu:</i> Traco-Dacii în viziunea umaniștilor și iluminiștilor români	1
<i>S. Teodor:</i> Depozitul de unelte de fier de la Lozna (Botoșani)	4
<i>I. Coja:</i> Riscurile hipercorectitudinii (II)	7
<i>V. Cărăbiș:</i> Nedeile românești	12
<i>A. Câmpeanu:</i> Identitate	15

NOI TRACII

Redactia: Via Largă 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)